

Õiguskantsler

Teie 20.08.2012 nr

Õiguskantsler 28.09.2012 nr 6-1/121284/1204503

Seisukoht vastuolu mittetuvastamise kohta Jälitustoimingud

Saatsite mulle avalduse taotlusega kontrollida jälitustoimingute regulatsiooni vastavust põhiseadusele.

Tänan Teid pöördumise eest selles olulises küsimuses. Järelevalve jälitustoimingute regulatsiooni põhiseaduspärasuse üle on olnud minu tegevuse üheks prioriteetseks valdkonnaks.¹

Tutvunud Teie avaldusega, ei tuvastanud ma siiski kriminaalmenetluse seadustiku ja jälitustegevuse seaduse sätete vastuolu põhiseadusega Teie osutatud põhjustel ja ulatuses.

Selgitan oma seisukohta järgnevalt lähemalt.

Esiteks tõite oma pöördumises välja jälitustegevuse seaduse (JTS) § 13¹ lg 2, § 13² lg 4 ning kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) § 114 lg 4, leides, et nimetatud sätetes võib sisalduda vastuolu põhiseaduse (PS) §-ga 43 (erandi tegemise lubatavus üksnes kohtu loal).

Viidatud sätted lubavad edasilükkamatul juhul teostada sõnumisaladust riivavaid jälitustoiminguid (posti varjatud läbivaatus, elektroonilise side võrgu kaudu edastatavate sõnumite või muu teabe salajane pealtkuulamine, -vaatamine või salvestamine) kriminaalmenetluses tõendite kogumiseks, kinnipidamiskohas kuriteo ärahoidmiseks või tõkestamiseks ja tunnistajakaitse teostamisel. PS § 43 ls 2 sätestab, et erandid sõnumisaladuse puutumatusel on lubatud kohtu loal kuriteo tõkestamiseks või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamiseks seadusega sätestatud juhtudel ja korras.

Juhin Teie tähelepanu Riigikogus 06.06.2012 vastu võetud ja 01.01.2013 jõustuvatele muudatustele², millega tunnistatakse jälitustegevuse seadus tervikuna kehtetuks ja uuendatakse kehtiva korraga võrreldes olulises osas jälitustoimingute regulatsiooni.

¹ Vt lähemalt aastate 2010–2012 eelisvaldkondade kohta <http://oiguskantsler.ee/et/prioriteetid-2012>.

² [Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise ja sellega seondvalt teiste seaduste muutmise seadus](#) (RT I 29.06.2012, 2).

Alates 01.01.2013 reguleerib jälitustoimingute tegemist kriminaalmenetluses, samuti kriminaalmenetluse väliselt kuriteo avastamiseks ja ärahoidmiseks KrMS uus peatükk 3¹. Edaspidi näeb KrMS § 126⁴ lg 3 ette, et edasilükkamatul juhul võib kohtu luba nõudva jälitustoimingu teha kohtu n-ö vormivabal loal. Uues paragrahvis on täpsustatud ka edasilükkamatu juhu olemust, s.t tegemist peab olema vahetu ohuga isik elule, kehalisele puutumatusetele, füüsilisele vabadusele või suure väärtusega varalisele hüvele ning loa taotlemine ja vormistamine ei ole õigel ajal võimalik. Lühidalt kokku võttes tähendab see, et alates 01.01.2013 on sõnumisaladuse riiveks alati vajalik kohtu luba, leevendatud on vaid vormilisi tingimusi loa taotlemiseks ja andmiseks. Seadusandja täpsemate kaalutlustega saate soovi korral tutvuda seaduseelnõu seletuskirja³ lugedes.

Möönan, et PS §-s 43 sätestatud kohtu luba sõnumisaladuse riive eeldusena on üldjuhul raske sisustada muul viisil kui kohtu eelneva, s.o enne jälitustoimingu tegemist antava loana. Edasilükkamatul juhul sõnumisaladuse riivega seonduvat on regulatsiooni põhiseaduspärasust kahtluse alla seadmata käsitletud ühes oma hiljutises lahendis ka Riigikohus.⁴

Arvestades, et peatselt jõustuvad seadusemuudatused, mis Teie tõstatatud kahtluse kõrvaldavad, ei pea ma vajalikuks kehtivaid sätteid põhjalikumalt analüüsida.

Teiseks palusite mul kontrollida, elektroonilise side seaduse (ESS) § 113 kooskõla PS §-ga 43, sest julgeolekuasutus ei vaja sidevõrgule ligipääsemiseks kohtu korraldust. Arvate, et olukord, kus sideteenuse osutajal ei ole võimalik kontrollida, kas sõnumisaladusse sekkumiseks on olemas põhiseadusega nõutav kohtu luba, võib olla põhiseadusega vastuolus.

ESS § 113 lg 6 sätestab, et sõnumi kaasaskantavasse jälgimisseadmesse ülekandmiseks esitab jälitus- või julgeolekuasutus sideettevõtjale taotluse sidevõrgule juurdepääsuks, milles näidatakse ära jälitustoimingu või sõnumi saladuse õiguse piiramise kohtu loa väljastamise kuupäev, number ja tähtaeg. Sideettevõtja on kohustatud säilitama nimetatud taotlusi vähemalt viis aastat. Sõnumi tsentraalsesse jälgimisseadmesse ülekandmise kontrollitavuse tagamiseks on sideettevõtjal ESS § 113 lg 5 alusel kohustus tagada selle seadme abil teostatud toimingute kohta sõltumatute logifailide säilitamine samuti vähemalt viis aastat. ESS § 113 lg 8 kohaselt on prokuratuuril jälitusasutuse ja Riigikogu julgeolekuasutuste järelevalve erikomisjonil jälitus- või julgeolekuasutuse tegevuse üle järelevalve teostamiseks õigus tutvuda nii kaasaskantavasse jälgimisseadmesse sõnumite ülekandmise taotluste kui ka sõnumi tsentraliseeritud jälgimisseadmesse ülekandmise korral säilitatavate logifailidega.

Selgitan, et PS § 3 lg 1 ls 1 järgi tuleb riigivõimu teostada üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel. Jälitus- ja julgeolekuasutuste kohustus järgida jälitustoimingute tegemisel seadust, sh omada sõnumisaladuse riivamisel nõutavat kohtu luba, on minu hinnangul ESS §-s 113 sätestatud viisil – taotluste ja logifailide säilitamise kohustus ühelt poolt ja järelevalveasutuste õigus nendega tutvuda teiselt poolt – piisaval määral tagatud. Lisaks on ebaseaduslik jälitustegevus ja teabe varjatud kogumine karistatav kuriteona karistusseadustiku § 315 järgi. Seetõttu ei muuda asjaolu, et sideettevõtja ei pea eraldi kontrollima kohtu loa olemasolu, elektroonilise side seaduse regulatsiooni Teie viidatud osas põhiseadusvastaseks.

Kolmandaks avaldate, et PS §-s 32 sätestatud omandi puutumatus põhimõttega võivad olla vastuolus KrMS § 115 lg 2 ja § 116 lg 4, kuna jälitustoimingu käigus asendatava asja omanikul puudub võimalus oma õiguste kohtus kaitsmiseks.

Tõepoolest lubavad viidatud õigusnormid varjatud jälgimise käigus asja või muu objekti, sh posti- või telegraafisaadetise vajaduse korral asendada. Sellise tegevusega riivatakse omandi puutumatus. Olen

³ Seaduseelnõu 175 SE menetluse materjalid koos seletuskirjaga on leitavad Riigikogu veebilehelt: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=86dde8ff-c50e-48ba-a39e-a325fe15a3f0&>.

⁴ RKKKo 26.05.2010 nr [3-1-1-22-10](#) (p-d 14–14.5).

seisukohal, et asendamine tuleb alati fikseerida jälitustoimingu protokollis, postisaadetise asendamisel nõuab KrMS § 116 lg 3 lisaks posti- või telekommunikatsiooniteenuse osutaja esindaja juuresviibimist ja allkirja andmist jälitusprotokollile. Isikul, kellele kuuluv asi jälitustoimingu käigus ära võeti (asendati), on võimalus oma õigusi kaitsta (sh taotleada asja tagastamist või kontrollida tagastamata jätmise õiguspärasust)⁵ juhul, kui ta asendamise faktist teadlikuks saab.

KrMS § 121 lg 1 näeb ette jälitusasutuse kohustuse teavitada viivitamata isikut, kelle suhtes toiming tehti või kelle õigusi⁶ jälitustoiminguga riivati, kuid lubab seaduses sätestatud alustel teavitamise edasi lükata. Lähtudes seadusandja kehtestatud põhimõttest, et isikut tuleb lõppastmes teavitada, on KrMS § 228 lg 1 alusel kaebõigus nii menetlusosalisel kui ka menetlusvälisel isikul (nt kui asendatud asi ei kuulu kahtlustatavale või süüdistatavale).

Kuna enne 01.09.2012 kehtinud seadus ei taganud teavitamiskohustuse täitmist põhiseadusega kooskõlas oleval kujul, juhtisin sellele Riigikogu tähelepanu.⁷ Riigikogu nõustus minu käsitlusega ja tegi kriminaalmenetluse seadustikku vajalikud muudatused osaliselt juba enne 01.01.2013 jõustuvat tervikmuudatust.⁸ Oluline on välja tuua ka see, et tervikmuudatustega nähakse KrMS §-s 126¹⁶ senisest selgemalt (eraldi norm jälitustoiminguid puudutavas jaos) ette jälitustoimingute peale kaebuse esitamise kord. Samuti tuleb KrMS § 126¹³ lg 7 ja § 126¹⁴ lg 2 alusel selgitada edasikaebamise korda isikule, keda teavitatakse tema suhtes jälitustoimingu tegemisest või kellele tutvustati või jäeti tutvustamata jälitustoiminguga tema koht kogutud andmed. Kuigi KrMS § 126¹³ lg 4 alusel võib kohtu loal jätta isiku jälitustoimingust üldse teavitamata, on kohtul sellisel juhul (s.o asja või objekti asendamise korral) minu hinnangul kohustus hinnata ka isiku omandiõiguse kaitsega seonduvat.

Kuigi ma ei tuvastanud kriminaalmenetluse seadustiku ja jälitustegevuse seaduse sätete vastuolu Teie osutatud põhjustel ja ulatuses, kinnitan, et jälitustoimingutega seonduv valdkond on minu jätkuva kõrgendatud tähelepanu all.

Täna Teid veelkord pöördumise eest. Lõpetan sellega Teie avalduse menetlemise.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Indrek Teder

Saale Laos 693 8447
e-post: saale.laos@oiguskantsler.ee

⁵ Kriminaalasjas äravõetud asitõenditega toimimise täpsemad reeglid sisalduvad KrMS §-des 124–126.

⁶ Kuigi KrMS § 121 lg 1 räägib muu isiku puhul vaid perekonna- või eraelu puutumatusse riivamisest jälitustoiminguga, on prokuratuur mulle kinnitanud, et praktikas tõlgendatakse seda sätet laiendavalt isiku põhiõiguste kaitse suunas, pidades silmas mistahes põhiõiguste riiveid (sõnumisaladus, omandi puutumatus), mis jälitustoiminguga kaasnedavad võivad.

⁷ Õiguskantsleri 17.05.2011 [ettepanek nr 12](#) jälitustoimingust teavitamise ja selle kontrolli kohta.

⁸ Vt allmärkus 2.